

**НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ
ПЕДАГОГІВ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)**

5. Лысенко О. Николай Лысенко. Воспоминания сына. Москва: Молодая гвардия, 1960. 126 с.
6. Шимановский К. Избранные статьи и письма. Ленинград, 1963 С. 26–30.
7. Шимановский К. Воспоминания, статьи, публикации. Москва, 1984. 296 с.
8. Iwaszkiewicz Jaroslaw. Spotkania z Szymanowskim. Krakow, 1975. S. 61–62.
9. Karol Szymanowski Z Listow. Krakow, 1958. S. 49–50.
10. Юзефович В. Наследник славных традицій. *Советская музыка*. 1978. № 3. С. 67–75.
- Meetings with Shimanovsky (fragments)]. Moscow, 143 p. [in Russian].
4. Kalenyuchenko, A. (1998). Karol Shymanovskiy i Ukraina. Novi pohliady, materialy, perspektyvy : zbirnyk naukovoi konferentsii [Karol Shymanovskiy i Ukraine. Look new, materials, prospects: collection of science conference “Shymanovskiy and Ukraine”]. Kirovohrad, pp. 6–20. [in Ukrainian].
5. Lysenko, O. (1960). Nikolay Lysenko. Vospominaniya syna [Nikolay Lysenko. Memories of a son]. Moscow, 126 p. [in Russian].
6. Shimanovskiy, K. (1963). Izbrannye stati i pisma [Selected articles and Letters]. Leningrad, pp.26–30. [in Russian].
7. Shimanovskiy, K. (1984). Vospominaniya, stati, publikatsii [Memories articles publications]. Moscow, 296 p. [in Russian].
8. Iwaszkiewicz, J. (1975). Spotkania z Szymanowskim [Karol Shymanovskiy. From letters]. Krakow, pp.61–62. [in Polish].
9. Karol Szymanowski (1958). Z Listow [Meetings with]. Krakow, pp. 49–50. [in Polish].
10. Yuzefovich, V. (1978). Naslednik slavnikh traditsiy [Heir to a glorious tradition]. Moscow, no. 3. pp. 67–75. [in Russian].

REFERENCES

1. Belza, I. (1957). Istoriya polskoy muzykalnoy kultury [History of Polish musical culture]. Vol. 2. *State Music Publishing House*. Moscow, 298 p. [in Russian].
2. Volynskiy, E. (1974). Karol Shimanovskiy: kratkiy ocherk zhizni i tvorchestva : monografiya [Karol Szymanowski: a short sketch of life and work: monograph]. Leningrad, 88 p. [in Ukrainian].
3. Golyakhovskiy, S. (1982). Karol Shimanovskiy. Yaroslav Ivashkevich. Vstrechi s Shimanovskim (fragmenty) [Karol Shimanovsky. Yaroslav Ivashkevich.

Стаття надійшла до редакції 15.12.2020

УДК 373.015.31
DOI:

Галина Лемко, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

**НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ
У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ПЕДАГОГІВ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ
(кінець ХХ – початок ХХІ ст.)**

У статті охарактеризовано один із аспектів наукової спадщини педагогів Західного регіону України кінця ХХ – початку ХХІ століття – національно-патріотичне виховання учнівської молоді. О.Вишневецький, П. Лосюк, М. Стельмахович, Б. Ступарик наголошували, що національно-патріотичне виховання школярів має передбачати визнання таких вартостей: усвідомлення мовної, національної і культурної єдності українців; формування громадянсько-патріота; готовність до активної праці з розбудови рідної держави, примноження надбань духовної культури; формування культури міжнаціональних взаємин та готовність стати на захист незалежності України.

Ключові слова: учнівська молодь; національно-патріотичне виховання; педагоги Західного регіону України.

Лит. 9.

Halyna Lemko, Ph.D.(Pedagogy), Associate Professor of the Social Pedagogy and Social Work Department
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

**NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION
OF STUDENT YOUTH IN THE PEDAGOGICAL HERITAGE OF TEACHERS OF THE
WESTERN REGION OF UKRAINE (end of XX – beginning of XXI century)**

One of the aspects of scientific heritage of teachers of the Western region of Ukraine at the end of the XX – beginning of the XXI century was the issue of the national-patriotic education of student youth.

According to O. Vyshnevskiy, national education should embody and reflect the process of national and ethnic revival of the Ukrainian nation and other ethnic groups living in Ukraine. It should provide recognition of national values, which include: Ukrainian idea, patriotism, sense of national self-respect and dignity, respect for

national symbols and attributes, love for the native language, culture, observance of traditions, customs and rites, focusing their own efforts on building Ukraine etc. as determinants.

P. Losyuk held the same opinion, claiming that the main purpose of national education should be the formation of the schoolchildren's national consciousness, love for their homeland, their people, desire to work for the prosperity of Ukraine, readiness to defend it.

An academician M. Stelmakhovych saw the vocation of Ukrainian national education in ensuring the comprehensive development of a child as a person and the highest value of society, development of talents, mental and physical abilities, education of high moral qualities, formation of citizens who will be able to make conscious social choice, enriching on this basis the intellectual, creative, cultural potential of the Ukrainian people. He believed that Ukrainian national education is based on the harmonization of our national and universal values and performs a nation-building function.

The teacher-researcher of national education B. Stuparyk emphasized that the national education of youth should provide: awareness of linguistic, national and cultural unity of Ukrainians, their separateness and uniqueness; formation of a citizen-patriot who cares for good and progress of the whole nation; readiness for active work on building the native state, increasing the wealth of spiritual and material culture of their people; formation of a high culture of interethnic relations and readiness to defend the independence of the Ukrainian state.

Keywords: student youth; national-patriotic education; teachers of the Western region of Ukraine.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні, як ніколи, на часі питання відродження національно-патріотичного виховання дітей і молоді на загальнодержавному рівні. У зв'язку із драматичними подіями на Сході України все більшої актуальності набувають розпочаті після проголошення незалежності суспільно-політичні, економічні й науково-педагогічні дебати стосовно формування національної самосвідомості та громадянського становлення особистості.

У контексті подальшої розбудови нашої незалежної держави дедалі затребуванішим стає формування "мегаактивної" особистості учня-патріота, "від діяльності якого у майбутньому значною мірою залежатиме духовний розвиток і добробут України" [1, 137].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідженням зазначеної проблеми займалися такі педагоги: І. Бех, Г. Біленька, М. Боришевський, П. Ігнатенко, Б. Кобзар, В. Коваль, М. Левківський, О. Сухомлинська, Д. Чижевський та ін.

У працях О. Вишневського, Т. Дем'янюк, А. Капської, В. Кіндрата, П. Кононенко, В. Кузя, П. Лосюка, В. Оржеховської, С. Павлюка, А. Погрібного, Ю. Руденка, М. Стельмаховича, Б. Ступарика, Є. Сявакко, К. Чорної, П. Щербаня та ін. виокремлені психолого-педагогічні та соціально-педагогічні особливості національно-патріотичного виховання.

Аналізуючи педагогічну спадщину педагогів Західного регіону України, слід підкреслити найхарактернішу її рису – величезний обсяг і багатогранний спектр наукових досліджень: національна школа, національне виховання, етнопедагогіка, історія педагогіки, андрагогіка, соціальна педагогіка, зміст освіти та методика його викладання, організація та специфіка педагогічної діяльності закладів нового типу,

наукові основи управління школою, міжнародні інноваційні освітні процеси, педагогічні технології та ін.

Мета статті – охарактеризувати ідеї педагогів Західного регіону України (кінець XX – початок XXI ст.) щодо процесу національно-патріотичного виховання школярів.

Виклад основного матеріалу. На теперішній день уся увага світу прикута до процесів, що відбуваються на території нашої України і на перший план сьогодення виступають проблеми збереження територіальної цілісності та національної ідентичності українців. І відповідаючи на ці виклики, ми апелюємо до педагогічної спадщини педагогів, які у своїх працях звертали увагу на національне виховання молодого покоління.

Теорія національного виховання ґрунтується на мудрості національної педагогіки, здобутках вітчизняної педагогіки й творчому використанні досягнень зарубіжної педагогічної науки, глибокому узагальненні знань реального виховного процесу, всебічному вивченні педагогічного досвіду, масової практики шкіл, позашкільних закладів, дитячих і юнацьких об'єднань, сім'ї і громадськості.

Серед педагогів Західного регіону України кінця XX – початку XXI ст., які значну увагу приділяли національному вихованню, слід відзначити О. Вишневського, П. Лосюка, М. Стельмаховича, Б. Ступарика та ін.

Професор О. Вишевський, розглядаючи проблему національно-патріотичного виховання, зазначав, що в основі будь-якого народу лежить природна потреба у самозбереженні, самовдосконаленні, самостверженні, шляхом розбудови власної держави, а тому будь-яке виховання завжди має бути національним. Він підтримував думку К.Ушинського про те, що

повсюдно у вихованні діє усвідомлення: “...виховання, коли воно не хоче бути безсилим, повинно бути народним” [3, 234].

За сучасних умов національне виховання повинно втілювати і віддзеркалювати в собі процес національно-етнічного відродження української нації та інших етносів, які проживають на території України. Воно має передбачати визнання національних вартостей, до яких належать: українська ідея, патріотизм, почуття національної самопошани та гідності, шанобливе ставлення до національних символів і атрибутів, любов до рідної мови, культури, дотримання традицій, звичаїв та обрядів, орієнтація власних зусиль на розбудову України та ін. як визначальних.

Педагог О. Вишневський наголошував, що одним з головних завдань школи є формування свідомого громадянина-патріота. Вчений акцентував увагу на тому, що “патріот не виконує свою роботу будь-як, не нищить природу, не збагачується нечесним способом”, оскільки, як відомо, усе це шкодить нашій Батьківщині [3, 243].

Задля розвитку національно-патріотичної свідомості дитини та зрілої людини, як зазначав О. Вишневський, можна виділити щонайменше три етапи.

Перший – етап раннього етнічного усвідомлення. Цей етап є першоосновою патріотизму і починається він з материнської мови, колискової пісні, бабусиної казки, народної пісні, з участі дитини у народних звичаях, обрядах та народній творчості. Його суть полягає у сприянні усвідомлення етнічної приналежності дитини.

Другий – етап національно-патріотичного усвідомлення – припадає на переважно на підлітковий вік, коли дитина зі школи та сім’ї переходить у громадське середовище. У той час важливе значення має вивчення національної історії, історії культури, літератури, науки. Також цей етап пов’язаний з громадською активністю молодих людей, з усвідомленням політичної ситуації, у якій живе і розвивається нація. У цьому віці молодь приєднується до молодіжних громадських та політичних об’єднань і організацій, які своєю діяльністю та програмами впливають на формування її свідомості. Стає зрозумілим, що на цьому етапі формування в індивідів патріотизму є передусім виявом їх любові до своєї нації.

Третій – етап державно-патріотичного самоусвідомлення. За твердженням О. Вишневського, передумовою успішного становлення державного патріотизму є почуття причетності до своєї нації та необхідна наявність власної держави. Тільки

за таких умов у молодих людей формується державне мислення. Націоналізм повинен поєднуватися з визнанням усіх прав людини і народів та відповідати їм – це твердження підносить “любов до нації на вершину державного патріотизму як категорії загальнонародської” [2, 99]. На цій основі патріотами України стають не тільки українці, а й представники інших національностей, які проживають на території нашої держави. Державно-патріотичний рівень становлення національної свідомості передбачає також терпиме ставлення до національно-культурних вартостей інших народів, прищеплення почуття національної толерантності.

Таким чином, процеси усіх трьох етапів сприяють формуванню патріотичного самоусвідомлення та розвитку національного самоусвідомлення.

В останнє десятиріччя ХХ ст. до проблематики національного виховання звернувся М. Стельмахович. Він уважав, що українське національне виховання базується на гармонізації наших національних та вселюдських цінностей, виконує націотворчу функцію.

Покликання українського національного виховання М. Стельмахович вбачав у забезпеченні всебічного розвитку дитини як особистості та найвищої цінності суспільства; розвитку талантів, розумових і фізичних здібностей; вихованні високих моральних якостей; формуванні громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагаченні на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу українського народу.

На думку педагога, головна “мета національного виховання формувати у дітей та молоді духовність рідного народу, виховувати високо свідомих представників, патріотів українського народу, нації, носіїв і творців національної та загальнонародської культури, вільних громадян незалежної України” [6, 451].

Обґрунтовуючи теоретичні засади національного виховання, вчений надавав важливого значення дотриманню принципів демократизму, європеїзму, народності, етнічної соціалізації, збереження духовної єдності, наступності, спадкоємності поколінь, культуровідповідності, систематичності педагогічного впливу тощо. При цьому провідними орієнтирами, на думку педагога, виступають психіка дитини, творення людської індивідуальності, прищеплення народного світогляду й забезпечення інтелектуального розвитку особистості, духовно-моральне виховання, естетичне та етичне виховання, які органічно взаємодіють і пов’язані між собою.

Як відомо, справжнім вихованням стає те, що

послідовно викликає у діяльності власні сили, задатки і здібності дитини, підготовлює її до такої стадії всебічного виховання, коли воно здійснюється в основному зусиллями самої особистості та переростає у самовиховання. М. Стельмахович вважав, що виховувати треба українських дітей у дусі ідеалів, почуттів, прагнень, моралі, знань і помислів, виробничого досвіду, історичних досягнень, етнопедагогічних засад та світогляду українського народу, нації, завжди прислухатись до голосу народу, вірність дітей заповітам, звичаям і традиціям батьків, української національної школи, духовній культурі українців – провідне кредо українського національного виховання учнів. Тому, стверджував педагог, "... треба будувати виховання, адекватне нашій національній вдачі. Воно, з одного боку, має сприяти утвердженню типових національних рис позитивного порядку, традиційно властивих українцям, а з другого – повинно запобігати чи усунути через самовиховання і перевиховання ознаки негативні" [6, 451]. Таким чином, М. Стельмахович найбільш раціональною вважав таку систему виховних впливів, яка повністю відповідає духові, генетичному кодові, психології, національному характеру й ментальності українця, і при цьому він зазначав, що "ідеал національного виховання громадянина України – гармонійно і всебічно розвинена особа з багатогранними знаннями, глибокою національною свідомістю, високими інтелектуально-творчими, духовно-моральними і естетичними якостями, патріотичними почуттями, працьовитістю, господарською кмітливістю" [5, 2].

Серед кагорти педагогів Західного регіону України кінця ХХ – початку ХХІ ст. важливе місце займає Б. Ступарик. Аналізуючи науково-педагогічний доробок педагога, одним із напрямів його досліджень можна визначити національну освіту і національне виховання.

Національне виховання молоді, як наголошував Б. Ступарик, має забезпечити: усвідомлення мовної, національної і культурної єдності українців, їх окремішності і неповторності, необхідності будувати нову державу; формування громадянина-патріота, який піклується про добро і поступ всієї нації; готовність до активної праці з розбудови рідної держави, примноження надбань духовної та матеріальної культури свого народу і посильний внесок у розвій вселюдської культури; формування високої культури міжнародних взаємин; готовність стати на захист незалежності Української держави [9, 93].

На основі детального аналізу історико-педагогічної літератури і власного педагогічного

досвіду, Б. Ступарик обґрунтував мету і завдання національного виховання в сучасних умовах. При цьому педагог наголошував, що національна система виховання, національна історія, географія, музика, література, фольклор, мистецтво мають стати основою навчально-виховної роботи в школі, у позашкільних установах та організаціях. Діти мають одержувати основи національної культури, освоювати традиції, обряди, звичаї, які створювалися народом упродовж його вікової історії, а це дасть змогу забезпечити всебічне вивчення рідного краю, його минулого і сучасного [7, 289]. Крім того, Богдан Михайлович наголошував, що мета національного виховання – це не тільки розвиток духовної і матеріальної культури свого народу, а й участь через неї у вселюдській культурі і "охорона першої від шкідливих впливів чужої псевдокультури, що особливо актуальна в теперішніх умовах, коли екрани телебачення та інші мас-медіа заповнили різного роду "бойовики" з переслідуваннями, насильством і вбивствами" [8, 259].

На основі значної кількості опрацьованої літератури і шкільної практики вчений проаналізував проблеми розвитку та становлення національної школи і зробив висновок, що успіх національної школи у вихованні свідомих, самовідданих патріотів забезпечуються єдністю народної та наукової педагогіки, вітчизняної та світової історії.

Знаний педагог-практик П. Лосюк, який очолював науково-дослідну лабораторію "Гуцульська етнопедагогіка і гуцульщинознавство" Національної академії педагогічних наук України на базі Яворівської загальноосвітньої школи та навчальних закладів Косівського району Івано-Франківської області також писав, що "головною метою національного виховання є формування у школярів національної свідомості, любові до рідного краю, свого народу, бажання працювати задля розквіту України, готовності її захищати". На думку педагога-практика, національна ідея реалізовується через здійснення таких завдань: розвиток пізнавальної діяльності і культурно-розумової праці; утвердження на національному ґрунті принципів загальнолюдської і християнської моралі; формування правосвідомості; формування працьовитості; формування екологічної культури; художньо-естетичне виховання; фізичний розвиток [4, 35].

Як відомо, важливу роль у національно-патріотичному вихованні дітей відіграють педагоги, адже вони мають неабиякий вплив на формування успішної особистості, використовуючи у своїй діяльності різноманітні засоби, методи та

прийоми. Однак працюючи безпосередньо у школі, П. Лосюк підкреслював: для того, щоб здійснювати систему національного виховання учнів, самі педагоги повинні “глибоко усвідомити мету і завдання національного виховання” [4, 35]. І розв’язання цих взаємопов’язаних завдань сприятиме формуванню поглядів і переконань учнів, розвитку почуттів, прагнень, інтересів і їхніх здібностей.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отож, становлення повноцінної особистості неможливе без засвоєння національних і патріотичних цінностей, виховання любові, поваги і відданості Батьківщині, усвідомлення міцного зв’язку з рідним народом. Ідеї педагогів Західного регіону України кінця ХХ – початку ХХІ ст. є взірцями національно-патріотичного виховання школярів. Завдяки застосуванню власної національної системи виховання, український народ має повну гарантію на збереження й розвиток себе як народу, нації, суверенної Української держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буклов Ю. Змістові компоненти національно-патріотичного виховання учнівської молоді. *Молодь і ринок*. 2018. №3. С.136–140.
2. Вишневецький О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси. Львів: Львівський обласний науково-методичний інститут освіти. Львівське обласне педагогічне товариство ім. Г.Вашенка. 1996. 238 с.
3. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Другобич: Коло, 2003. 528 с.
4. Лосюк П. Гуцульщинознавство в системі національного виховання учнів. *Система національного виховання як фактор цілісного розвитку особистості. Актуальні проблеми та історичний досвід*. м. Івано-Франківськ, 1995. С.33–37.
5. Стельмахович М. Наукові засади українського національного виховання. *Система національного виховання як фактор цілісного розвитку особистості. Актуальні проблеми та історичний досвід*. м. Івано-Франківськ, 1995. С.1–9.
6. Стельмахович М. Статті з проблем національного виховання. *Вибрані педагогічні твори: у 2 т.* Івано-Франківськ-Коломия: Видавничо-поліграфічне товариство “Вік”, 2011. Т.1. С.449–517.
7. Ступарик Б. Національна школа: витоки, становлення. Київ, 1998. 331 с.
8. Ступарик Б. Національне виховання в закладах професійно-технічної освіти. *Розвиток педагогічної і*

психологічної наук в Україні (1992-2002). Збірник наукових праць до 10- річчя АПН України. Академія педагогічних наук України. Харків: ОВС, 2002. Ч.2.

9. Ступарик Б. Про мету національного виховання в Україні. *Педагогіка і психологія*. 1996. № 2. С.87–94.

REFERENCES

1. Buklov, Yu. (2018). Zmistovi komponenty natsionalno-patriotichnoho vykhovannia uchnivskoi molodi [Semantic components of national-patriotic education of student youth]. *Youth and market*, No. 3, pp.136–140. [in Ukrainian].
2. Vyshnevskiy, O. (1996). Suchasne ukrainske vykhovannia. Pedagogichni narysy [Modern Ukrainian education. Pedagogical essays]. Lviv. Lviv Regional Pedagogical Society named after H. Vashchenko, 238 p. [in Ukrainian].
3. Vyshnevskiy, O. (2003). Teoretychni osnovy suchasnoi ukrainskoi pedahohiky [Theoretical foundations of modern Ukrainian pedagogy]. *Handbook for students of higher educational institutions*. Drohobych, 528 p. [in Ukrainian].
4. Losiuk, P. (1995). Hutsulshchynoznavstvo v systemi natsionalnoho vykhovannia uchniv [Hutsul studies in the system of national education of students]. *The system of national education as a factor in the holistic development of the individual. Current issues and historical experience*. Ivano-Frankivsk, pp. 33–37. [in Ukrainian].
5. Stelmakhovych, M. (1995). Naukovi zasady ukrainskoho natsionalnoho vykhovannia [Scientific principles of Ukrainian national education]. *The system of national education as a factor in the holistic development of the individual. Current issues and historical experience*. Ivano-Frankivsk, pp.1–9. [in Ukrainian].
6. Stelmakhovych, M. (2011). Statti z problem natsionalnoho vykhovannia [Articles on the problems of national education]. *Selected pedagogical works: in 2 vol*. Ivano-Frankivsk-Kolomyia, Vol.1, pp. 449–517. [in Ukrainian].
7. Stuparyk, B. (1998). Natsionalna shkola: vytoky, stanovlennia [National school: origins, formation]. Kyiv, 331 p. [in Ukrainian].
8. Stuparyk, B. (2002). Natsionalne vykhovannia v zakladyakh profesiino-tekhnichnoi osvity [National education in vocational education institutions]. *Development of pedagogical and psychological sciences in Ukraine (1992-2002). Collection of scientific works dedicated to the 10th anniversary of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*. Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Kharkiv, Part 2. [in Ukrainian].
9. Stuparyk, B. (1996). Pro metu natsionalnoho vykhovannia v Ukraini [About the purpose of national education in Ukraine]. *Pedagogy and psychology*, No.2, pp. 87–94. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 18.11.2020

